

За братовчедите Курчатови

For the cuisines' Kurtchatow's*

И. Азманов

iazmanov@abv.bg

Abstract: As emigrant in Bulgaria Mstislav Kurchatov by all his development as scientist in the energetics he did not have any connections with his cuisine Igor Kurchatov. After my scientific analysis over the both, I establish genetic heredity program of similarity between the both. Energetics of the cooking coals with the one and nuclear energetics with the other are find out. The both have family relations at last years of their life.

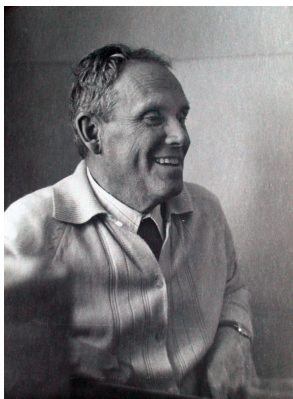
Д-р Мстислав Сергеевич Курчатов (28.11.1911–12.03.1995) живее в София от 1921 до края на живота си. Той е химик и автор на 101 научни труда, някои от които в съавторство. Има една докторска дисертация (1939), една монография (1951) и три авторски свидетелства. Адресът му в град София е бил на бул. Бородински бой, бл.107, вх. А. Булевард Бородински бой е преименуван в Христо Силянов. Запазен е магнетофонен запис на разговора ми с него, направен през 1985 година. Част от интервюто е отпечатано във вестник Орбита, бр. 12 (898) на 22 март 1986 година, с. 6-7. То съдържа някои интересни биографични подробности:

“Роден съм на 28 ноември 1911 година в град Уфа, Империя Русия. На 9 годишна възраст (1920) постъпих в първи клас на реалната гимназия в град Керч. През зимата на същата година емигрирах с родителите си зад граница. След едногодишен престой в Цариград и Галиполи през зимата на 1921 година се прехвърлихме в България, където приех впоследствие българско поданство и тук неотлъчно пребивавам и до днес. Гимназиалното си образование завърших в Руската гимназия в град Шумен през 1930 година. Същата година постъпих в Софийския университет във Физико-математическия факултет, отдел химия. През периода на следването си както в гимназията, така и по-късно в Софийския университет понеже нямаше никакви средства за съществуване едновременно със следването и ученето бях принуден да диря множество и различни източници за препитание. Работех през свободното си време в най-различни предприятия и работилници изпълнявайки срещу минимално заплащане и слабо възнаграждение съвсем различни работи, като гладач в шивашките работилници, фигурант в Кооперативния театър, разсилен във винарското дружество “Лоза”, кафеджия, работник по постройки, преносвач на въглища, резач на месо за правене на луканки и суджуци и още много и различни други от този порядък. Сезонно при производството на захар работех първоначално като общ работник, а впоследствие – през 1931–1933 година вече като лаборант в захарната фабрика в Русе. През 1934 година бях началник нощна смяна в лабораторията на същата фабрика. През 1935 година завърших с успех висшето си образование, а в началото на 1936 година бях повикан да отбия военната си служба в школата за запасни офицери в София.

След завършване на военната ми служба започнах да работя като докторант при Университета и същевременно, като стажант при Книго-производителното дружество “Сам Патак”. През същото време подготвих дисертацията си, която успешно защитих на 29 декември 1938 година. В началото на 1939 година постъпих като завеждащ лабораторията при книжната фабрика в село Бараково, където работих до септември същата (1939) година. От 1941 до 1946 година заемах длъжността завеждащ на химическата лаборатория на предприятието.

На 1 юли 1946 година бях назначен за началник служба в Металургическото отделение при Дирекцията за геоложки и минни проучвания и след това постъпих като редовен асистент по

аналитична химия в Софийския университет. От 1953 година с конкурс заех мястото на старши научен сътрудник в Химическия институт при Българската академия на науките. Бях ръководител на секцията по “Неорганична химична технология”, а по-късно и на секцията по “Химия на твърдите горива и металургичните процеси”.

До 4 септември 1944 година участвах активно в освободителното движение срещу германския окупатор и фашистката власт, а след това влязох в редовете на БКП при новообразуваната първична организация при коксовите пещи и товарището на гара Плачковци. През януари 1945 година бях в тричленния партиен комитет на същата първична партийна организация, където изпълнявах длъжността секретар, а след това и агитатор. През 1946 година бях преизбран на същата длъжност. През юни се преселих в София, където заместих секретаря на първичната организация при Дирекцията за минни и геоложки проучвания за три месеца. След това се прехвърлих в групата на Физико-математическия факултет. През октомври 1953 година се прехвърлих по месторабота в партийната организация при БАН, към която се числя и сега [1985]. През септември 1946 година получих съветско поданство.

При изборите във Върховен съвет на УССР бях отговорник на група агитатори по изборите. През септември същата година бях избран за секретар на управата на клуба на съветските граждани в България (КСГБ). През март 1948 година бях назначен за член на Централния комитет на Съветските граждани в България. Тия длъжности заемах до 1 февруари 1951 година.

Бях в краткосрочни командировки в чужбина: 1. През 1954 година за 3 седмици в Полската република; 2. През 1956 година на Металургическия конгрес във Фрайберг – ГДР; 3. През 1959 година за един месец в Чехословакия; 4. През 1961 година за 15 дни в Москва по обмяна на опит.

Чрез академик Георги Наджаков възстановихме връзките си с другите ни родственици Курчатови в СССР и по специално с ядрения физик Игор Курчатов, който е син на моя чичо Василий, брат на баща ми, мой първи братовчед. За голямо съжаление той почина твърде рано. Когато е връчвана дипломата на Наджаков за член на АН на СССР, моят братовчед Игор го е поздравил със специални почести. Връзката им е имала дълга предистория. Те са имали редица дискусии в Дубна. Наджаков беше получил като подарък цял сандък с негови печатани работи и фотографии.

За доста дълъг период от време моят първи братовчед Игор е бил секретен физик. Той и сега [1985] продължава да работи по засекретена тематика”.

При нашите разговори през 1985 година получих от Мстислав Курчатов доста фотографии и направих няколко. Имам 3 цветни диапозитива. От него получих фотография на трима от братята Курчатови техните бащи, от които единият е Сергей Иванович Вавилов (1891–1951), другият е Василий и третият е Владимир. За съжаление не мога да определя кой – кой е точно. На негатива не е отбелязано, а копието с идентификацията при мен не е оцеляла. Фотографията беше предложена на вестник Орбита през 1986 година не е публикувана. Василий е бащата на Игор Курчатов. Сергей е бащата на Мстислав. Третият на снимката, за когото нямаме повече данни, е Владимир. Мстислав ми спомена, че той е завършил електроинженерство в Тулуза, Франция. Самият Мстислав ми даде да преснимам фотографията на трима от братята, когато са били гимназисти в Уфа, Урал. Тя трябва да е около 1893 година.

Всички членове на фамилия Курчатови се отличават с упоритост и завидно трудолюбие. И тримата братя се родени в Урал. Игор е роден в град Сим, Челябинска област. Градът носи името на река Сим. Мстислав е роден в град Уфа, град на река Уфа.

През 1982, 1983 и 1984 бяха публикувани от издателство “Наука” в Москва три тома на ядрения физик Игор В. Курчатов (12.I.1903–7.II.1960). В трети том (1984) е отпечатана библиография на трудовете му, която наброява 143 заглавия. Томът е с обем от 280 страници. Вторият том (1983) е озаглавен “Неутронна физика” и наброява 367 страници. Първият том (1982) е посветен на сегнето-електричеството. Този том е в обем от 392

страници. В него са разгледани най-общо казано електропроводимостта при различните кристали. Трите тома общо имат обем 1039 страници и в тях са включени трудовете Игор Курчатов от 1926 до 1960 (1963) година.

През периода между 1956 и 1959 в Дубна е формиран международен екип от учени ядрени физици със задача да построят ядрена електро-централа. Георги Наджаков участва в проекта на Игор Курчатов, реализиран от правителството на СССР в Дубна. От България след Георги Наджаков в ядрено-енергетичния проект са включени последователно Емил Джаков и Емил Наджаков.

Мстислав Курчатов защитава докторат през 1938 година. По-късно има монография публикувана в София. “Коксови въглища и кокс”, ДИ Наука и изкуство, София, 1951 година, с обем 361 страници. Общо от отпечатаните 101 трудове 40 са посветени на кокса.

При своите мемоари, публикувани в Ню-Йорк (1979–1981) от В. Чалидзе Н. С. Хрущов демонстрира непознаване на множество подробности. Той съобщава, че и бомбата от 1948 година и бомбата от 1951 година са резултат от усилията на Игор Курчатов. Ролята на Сергей Вавилов, председател на АН на СССР, най-близкия до Сталин по време на войната и отбраната е забравена. След неговата странна смърт да се забравя връзката му с Георги Наджаков и сътрудничеството му за създаване на първата бомба на Сталин е некоректно. Не трябва да се забравя както за Сергей Вавилов и Наджаков, така и за инж. Асен Азманов и Трайчо Костов, както и за Георги Димитров. Сталин е имал конфликт с Пётър Леонидович Капица, който е бил топли приятелски отношения с Георги Наджаков. Във въпросните спомени Никита Сергеевич Хрущов припомня много за конфликта на Сталин с Капица, но и тук не се вижда много на дълбоко.

В българската наука познаваме братята Методий и Кирил Попови, първият – биолог, вторият – математик; Владимир и Емил Георгиеви – филолози, академик Евгени и чл.кор. проф. Боян Каменови – първият икономист, а вторият геолог. От Съветската научна традиция са най-известни академиците Николай и Сергей Вавилови. Друг руски модел е Московският род – Рой и Жорес Медведеви, днес лондонски руснаци.

За Игор Курчатов има биографичност в две различни издания в поредицата Жизнь Замечательных Людей в двата различни тиража на книгата на П. Т. Асташенков “Курчатов” (1968) и “Академик И. В. Курчатов”, Москва (1971) на военното издателство Министерство обороны СССР. Тук на страница 63 се съобщава, че през 1934 година при оценки на академиците Абрам Йофе и Сергей Вавилов – Висшата Атестационна комисия на АН на СССР високо оценява младият още Игор Курчатов. Посочено е, че Сергей Вавилов е имал отношение към персоналното израстването на Игор.

В биографията за Сергей Вавилов, отпечатана през 1977 година от издателство Наука, Москва на стр. 187 Леонид Левшин разказва за дълбокото внимание на Сергей Вавилов към младия Игор Курчатов.

“Интересно е да се отбележи, че С. Вавилов е изиграл важна роля в живота на такъв забележителен съветски учен, какъвто е И. Курчатов. През 1934 година когато в нашата страна бяха въведени научните степени доктор и кандидат на науките, Сергей Иванович заедно с акад. А. Иоффе предложили на Висшата атестационна комисия да бъде присъдена на И. Курчатов научната степен доктор на физико-математическите науки без публична защита на дисертация. Это ходатайство било уважено и Игор Курчатов получил за цялостната си работа в областта на диелектриците, откриване на сегнетоелектричеството и изучаване на газовия разряд докторска степен”.

За голямо съжаление връзките на Георги Наджаков със Сергей Вавилов, Мстислав Курчатов и Игор Курчатов не са обсъждани до сега. А те касаят както съветската наука, така и влиянието ѝ върху науката в България

Литература

- [1] М. Курчатов, “Апаратура за изследване редуцируемостта на метални окиси и окисни руди”, авторско свидетелство №10558 клас 421 3/52 МПК д.01 п., рег. №2838 от 29. 6. 1963 г.
- [2] М. Курчатов, “Метод за определяне на олово, германий, сяра и други компоненти от комплектни железни руди в процеса на тяхната метализация”, Авторско свидетелство №10916 клас 18а 1/06 МПК д.21 в рег, № 3915 от 29.7.1964 г.
- [3] М. Курчатов, “Метод за производство на въглеродени и матализирани керамични изделия”, авторско свидетелство №10177 клас 21с., 55/01 и 54/05 МПК 806, 13 Н.ОК С04в., рег. № 4520 от 6.12.1965 г.
- [4] М. Курчатов “Коксови въглища и кокс”, ДИ Наука и изкуство, София, 1951, стр.361
- [5] М. Курчатов “Коксуване на въглища с прибавка на портландцимент”, докторска дисертация, защитена в Софийския Университет, 1939.
- [6]. М. Kurtschatow, I.Trifonow “Verkokung von Steinkohle unter Portlandzementzusats” Brenn.-Chem., 20 163 (1939).
- [7] М. Курчатов “Индикатори в оксидиметрията и редуктометрията”, Химия и индустрия стр.281, год. XX, кн.6 и стр.374, год. XX. Кн. 7-8
- [8] М. Курчатов, “Нов начин за определяне на пепелната сяра във въглищата и кокса”, Год. СУ ФМФ 43 кн.2 стр. 230 (1946-1947)

*Текстът на настоящия доклад е получен като електронно писмо и не е включен в сборника на III Конгрес по физически науки [Proceedings of the 3rd Bulgarian National Congress on Physical Sciences, Sofia, Bulgaria, Sep. 29 – Oct. 02, 2016, DVD, ISBN 978-954-580-364-2 Heron Press, Sofia] – бележка на ред.